

Шевченко О. В.,

Рівненський державний гуманітарний університет

ТЕКСТОВІ КОНЦЕПТИ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРОЗИ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.

Стаття присвячена дослідженню та вивченню динаміки розгортання текстових концептів у ракурсі імплікації й експлікації та визначенню їх функцій у французьких романах середини ХХ сторіччя.

Ключові слова: текстовий концепт, авторська картина світу, концептуальний аналіз, текст, проза.

Стаття посвячена изучению динамики развертывания текстовых концептов в ракурсе импликации и экспликации и определению их функций во французских романах середины ХХ столетия.

Ключевые слова: текстовый концепт, авторская картина мира, концептуальный анализ, текст, проза.

Article is devoted on revealing the cognitive and communicative dynamics in the unfolding textual concepts viewed through textual implication and explication. Such approach allowed to create a hierarchy of textual concepts and define their functions in the mid-20-th century French novels.

Key words: textual concept, author's world view, conceptual analysis, text, prose.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку філології характеризується пильною увагою літературознавців, лінгвістів як до складних процесів, що відбуваються у сфері художнього тексту (О. П. Воробйова, Л. І. Белехова, І. М. Колегаєва, Т. В. Радзівська), проблем взаємозв'язку мовних та мовленнєвих явищ у художній комунікації (Н. С. Бабенко, Ф. С. Бацевич, Ж.-Ф. Жандіо, Р. С. Помірко) [9; 10], кореляції семантики, прагматики та синтактики в їхньому художньому вимірі (Е. С. Азнаурова, Е. М. Береговська, Ж. Леро, Л. М. Мінкін) [2; 3; 4], так і до питань дослідження художнього тексту в цілому (А. Я. Алексєєв, І. В. Смушинська, П. Шарт'є). Пріоритет відводиться акцентів на семантиці, змістовності художнього твору (В. Б. Бурбело, З. О. Гетьман, Д. Менгено, Ж. Міллі). При комплексному підході до вивчення текстових концептів художнього твору **актуальність** даної теми визначається загальною спрямованістю на вивчення семантики художнього тексту, яка дозволяє простежити динаміку розгортання текстових концептів і продемонструвати їхню структурну розгалуженість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження доводять, що спроби виділити значущі характеристики терміна існують у межах різних напрямків. Так, представники лінгвокогнітології (Кубрякова Є. С., Болдирев М. А., Стернин І. О., Бабушкін О. П.) розуміють під концептом одиницю оперативної свідомості; представники лінгвокультурологічного напрямку (Вербицька А., Арутюнова Н. Д., Лихачов Д. С., Степанов Ю. С., Чернейко Л. О., Ляпін С. Х., Карасик В. І., Шаховський В. І., Воркачов С. Г. та ін.) – "ментальне утворення, пов'язане з культурною специфікою".

Дослідник С. Г. Воркачов [6] у своїй розвідці "Методологічні засади лінгвоконцептології" розглядає особливості функціонування концептів в окремих сферах суспільної свідомості.

Літературна інтерпретація категорії "концепт" представлена також у дослідженнях Л. В. Полубіченка (найвідомішим є "Філологічна топологія в англійській класичній поезії") [11]. У них автор адаптує це поняття до проблеми розуміння історико-філологічного фону (контексту) художнього твору, тобто інформативної компетентності читача щодо історії та матеріальної культури народу, географії, економічного й політичного устрою країни, її літературного та культурного життя тощо. Таким чином, філологічний концепт охоплює проблеми, пов'язані із дослідженням "вертикального контексту", тобто історико-філологічної та соціально-культурної інформації, об'єктивно закладеної у тому чи іншому художньому творі, як його невід'ємної частини, а також "фонових знань" як таких, що є належністю людини [5, с. 11].

Звернення до концептуальної організації художнього тексту передбачає, насамперед, вивчення текстових концептів, актуальність дослідження яких зумовлена фактором поєднання в тексті кількох нашарувань: від правил зв'язності тексту (В. В. Красних, А. П. Сєдих) до шифрованої (Я. Балаж, З. І. Хованська, М. Б. Храпченко) смислової структури художнього тексту. Динаміка розгортання текстових концептів, підґрунтя яких міститься у кореляції імплікації й експлікації, зумовлена відкритістю та багаторівневістю художнього тексту і визначена цілісністю його семантичного простору (Г. Х. Бакієва, І. М. Вознесенська).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження текстових концептів уможливило розкриття змісту поняття "концепт", "текстовий концепт", виявлення показників розгортання текстових концептів французьких романів середини ХХ сторіччя та встановлення тенденцій розгортання текстових концептів у ракурсі співвідношення імплікації й експлікації. В центрі теорії тексту повинна бути, на думку Ж. Женета, не сама реальність, а сукупність віртуальної літератури, що осмислюється через текстові концепти художніх творів. Отже, **мета** цієї статті – встановлення тенденцій розгортання текстових концептів французької художньої прози середини ХХ сторіччя шляхом розкриття їхньої динаміки відповідно до ієрархії цих концептів та виконуваних ними функцій у художніх творах.

Виклад основного матеріалу. Концепт як складний когнітивний конструкт не має однозначного тлумачення в науці про мову. Різні теоретичні тлумачення сутності текстових концептів, викликані багатоплановістю структури тексту, пояснюються постійною увагою вітчизняних та зарубіжних дослідників до інтенціонального аспекту семантики художнього тексту, дослідження якого висвітлює нові перспективи тлумачення художніх творів. Концепт характеризує багатоаспектність, яка виражається в тому, що він може бути поданим різними словами, за якими завжди залишається невербальний досвід людини й людства.

При комплексному підході до вивчення текстових концептів художнього твору актуальною стає інтеграція різних пластів (особливо наративного), яка дозволяє простежити динаміку розгортання текстових концептів і продемонструвати їхню структурну розгалуженість. На думку сучасних літературознавців (Ж. Делез і Ф. Гваттарі) цьому терміну притаманні такі важливі характеристики, як активність пізнавальної діяльності й структурна цілісність.

Концепт відображає внутрішню форму слова, узагальнює, синтезує поєднання знань про світ. Саме слово одержує статус імені концепту – мовного знака, що більш повно й адекватно відбиває його зміст. Термін “концепт” – це певна смислова або змістовна структура, яка в окремих рисах співвідноситься з “поняттям”, яке виступає однією з форм ментальної сутності. Таким чином, текстовий концепт – це кодоване мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке зумовлюється багатосмисловою напруженістю художнього тексту, характеризується надкатегоріальністю й імплікує сукупність ознакових рис художнього твору.

Текстовий концепт проявляється в трьох процесах, що відбуваються в межах концептосфери письменника: формування концепту, його вербальне відтворення у тексті твору та його інтерпретація. Індивідуальне бачення світу відтворюється у нашаруванні індивідуальності митця на систему ідейно-естетичної організації матеріалу “поняття” належить до наукової картини світу, а концепт є основною одиницею наївної картини світу. Якщо в поняття внесені загальні й специфічні ознаки предметів і явищ, які мають універсальний характер, то зміст концепту зумовлено лінгвокультурними особливостями даного предмета чи явища [5].

Дослідження динаміки розгортання текстових концептів французьких романів середини ХХ сторіччя в аспекті імплікації та експлікації відкриває нові можливості подальшого аналізу текстових концептів, форм і засобів їхнього представлення на матеріалі текстів різних жанрів, стилів та епох.

Література:

1. Ажеж Клод. Человек говорящий. – М., 2003.
2. Апресян Ю. Д. Коннотации как часть прагматики слова // Избранные труды. В 2 т. – Т. 2. – М., 1995. – 231 с.
3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт. – М., 1988. – 183 с.
4. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. – Воронеж, 1996. – 104 с.
5. Войшвилло Е. К. Понятие. – М., 1967. – С. 101.
6. Воркачев С. Г. Методологические основания лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика : Межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж : ВГУ, 2002. – Вып. 3. – С. 30-38.
7. Говердовский В. И. Диалектика коннотации и денотации (Взаимодействие эмоционального и рационального в лексике) // Вопросы языкознания. – 1985. – № 2. – С. 71-79.
8. Говердовский В. И. История понятия коннотации // Филологические науки. – 1979. – № 2. – С. 46-58.
9. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озатовська Л. В. Сучасний науковий дискурс : Оновлення методологічної культури. – К., 2000. – 304 с.
10. Маслова В. А. Филологический анализ художественного текста. – Минск, 2000. – 211 с.
11. Полубиченко Л. В. Филологическая топология в английской классической поэзии. – М., 1988. – 146 с.
12. Старко В. Ф. Фразеологізми і концептуальний аналіз // Філологічні студії. – № 2. – Луцьк, 2002. – С. 266-270.
13. Савченко А. Н. Язык и система знаков // Вопросы языкознания. – 1972. – № 6. – С. 21-32.
14. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М., 1986. – 121 с.
15. Фрумкина Р. М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога // НТИ. – Сер. 2. – 1992. – № 3. – С. 11-18.